

УДК 352.07:332.142:334.7

DOI: <https://doi.org/10.23939/dg2023.01.169>

Матвіїшин Євген Григорович

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри регіонального та місцевого розвитку
Навчально-наукового інституту адміністрування,
державного управління та професійного розвитку
Національного університету "Львівська політехніка",
ORCID: 0000-0001-9522-4645
e-mail: yevhen.h.matviishyn@lpnu.ua*

Гарбариніна Віта Юрївна

*кандидат наук з державного управління,
асистентка кафедри регіонального та місцевого розвитку
Навчально-наукового інституту адміністрування, державного управління та
професійного розвитку Національного університету "Львівська політехніка",
ORCID: 0009-0006-2584-4965
e-mail: vita.y.harbarynina@lpnu.ua*

ПІДТРИМКА ПУБЛІЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розглянуто досвід підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, вітчизняними інституціями консультативно-дорадчого спрямування. Проведено порівняльний аналіз змін законодавства, яке формує умови для сільськогосподарської кооперації. Визначено основні групи публічних інституцій, які можуть підтримувати розвиток кооперації в Україні шляхом надання експертно-консультативних послуг (заклади освіти, дорадчі служби, різноманітні громадські організації), створення можливостей для отримання додаткових матеріальних і фінансових ресурсів (державні і міжнародні програми і проекти технічної допомоги), сприяння релокації аграрного бізнесу (органи державної влади і місцевого самоврядування).

Ключові слова: дорадча служба; міжнародна технічна допомога; місцевий економічний розвиток; сільське господарство; сільськогосподарські кооперативи.

Постановка проблеми. В умовах децентралізації державної влади в Україні посилюються можливості впливу на місцевий розвиток не лише органів місцевого самоврядування, але й ініціативних, підприємливих та освічених мешканців. Для розвитку сільських територій важливо стимулювати підприємницьку діяльність у різноманітних сферах. Оскільки основним виробничим ресурсом тут є земля, то доцільно використовувати можливості виробництва продукції і надання послуг, пов'я-

заних із сільськогосподарським виробництвом і суміжними сферами, як-от: переробка аграрної продукції, зелений туризм і агротуризм, місцеві (традиційні) ремесла тощо. Водночас під впливом міграційного руху, особливо відпливу молоді, в Україні триває процес зменшення великих і середніх сіл, які поступово переходять в іншу, нижчу категорію. Серед негативних наслідків цих процесів є зменшення інвестиційної привабливості сільськогосподарських поселень. Дослідники з'ясували, що впродовж двох десятиліть приблизно вдвічі збільшився відсоток жителів сільської місцевості, які працюють не за місцем проживання; зросла кількість поселень, в яких суб'єкти підприємництва згортають економічну діяльність: понад третина з сільських населених пунктів не мають жодного суб'єкта господарської діяльності [24, с. 156–158]. Без формування умов для місцевого економічного розвитку вирішити проблеми занепаду сільських територій неможливо. Одним із засобів активізації місцевого економічного розвитку є сприяння формуванню і розвитку сільськогосподарських кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інституційного забезпечення організації і функціонування сільськогосподарських кооперативів приділялася увага дослідниками Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки”, які зазначили, що в Україні сформовано правову базу та здійснюється інформаційно-консультаційний супровід сільськогосподарських кооперативів. Ними звернуто увагу на те, що хоча Закон “Про кооперацію” [13] був прийнятий значно пізніше за попередній Закон “Про сільськогосподарську кооперацію”, його розробникам не вдалося зробити його базовим для кооперації та кооперативного руху в Україні [21, с. 83]. Менеджер тренінгових і гендерних програм Кооперативної Академії С. Буртак назвала серед чинників, які не сприяли розширенню мережі сільськогосподарських кооперативів, такі: недовіра до нового, прогресивного, невдалий вибір лідерів, ідентифікація кооперативу з посередником; різна ціна на продукцію кооперативів та інших виробників сільськогосподарської продукції за однакової якості та обсягу, що часто зумовлюється тіньовими схемами ціноутворення; слабка державна підтримка сільськогосподарських кооперативів; недоліки інформації та комунікації як у зовнішньому середовищі, так і всередині кооперативів; неналежний рівень менеджменту, обліку і бюджетування [23]. Схожий перелік негативних чинників впливу на розвиток окремого сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу виокремив Л. В. Ярема. Водночас він запропонував напрями формування ефективних умов для розвитку сільськогосподарських кооперативів, серед яких: державна підтримка процесів формування інститутів

громадянського суспільства у сфері сільськогосподарської кооперації; сприяння поширенню інформації про переваги кооперації; співпраця сільськогосподарських кооперативів із закладами вищої освіти; використання міжнародного досвіду співробітництва товаровиробників у сфері сільськогосподарської кооперації [26]. Серед цінних пропозицій цього науковця – також розвиток дорадчих і консультаційних служб у сфері функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Дослідники Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” наголосили на доцільності створення як неформальних, так і формальних організацій зі сприяння розвитку кооперації, дорадництва тощо. На їхню думку, “...різні інститути визначально впливають на розвиток економічних організацій – підприємницьких структур, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; визначають рамки, в межах яких люди взаємодіють між собою; встановлюють правила ведення транзакцій на ринку, а також рівні відповідальності за недотримання угод” [21, с. 271]. Питанням формування передумов для того, щоб процес розвитку сільськогосподарської кооперації набув стійкості, присвячено розділ монографії І. Б. Яціва і Ю. І. Соловєя. Вони назвали серед таких передумов: усвідомлення окремими суб’єктами – учасниками кооперативного руху економічної вигоди кооперації та відповідальності за результати спільної господарської діяльності; наявність на локальному рівні ресурсів (матеріальних, фінансових, людських) для створення кооперативу й підтримки його діяльності [27, с. 98]. Практичні рекомендації щодо включення дрібних сільськогосподарських товаровиробників у конкурентоспроможні ланцюги поставок запропонували О. М. Варченко, О. О. Варченко, Н. О. Вернюк. Реалізація цих рекомендацій сприятиме сталому розвитку сільської економіки, формуванню місцевих самостійних і гнучких продуктових мереж [2]. Такі пропозиції скеровані, водночас, і на підвищення продовольчої безпеки в Україні.

В умовах війни та в післявоєнний період актуальними є пропозиції, наведені в посібнику, підготовленому фахівцями Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об’єднаних Націй (FAO). Зокрема, ними запропоновано до стійких виробничих ланцюгів включати тих малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, які розташовані в постраждалих областях [29]. Клубом ділових людей України в межах ініціативи “Громада, дружна до бізнесу” за підтримки Програми “U-LEAD з Європою” місцевим органам місцевого самоврядування рекомендовано в умовах війни застосовувати інструменти сприяння локальному бізнесу та залученню інвесторів у громадах. У контексті сприяння

локальному бізнесу запропоновано використовувати його кооперацію через “кластери, кооперативи та закупівельні групи, які сприяють збуту, зниженню витрат чи доступу до ресурсів” [10]. Проте це актуальне видання не конкретизує особливостей сприяння саме сільськогосподарській кооперації.

Загалом тематика діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні розглядалася широким колом науковців і представників публічних інституцій. Водночас практика функціонування кооперативів в Україні та зміни в законодавстві вимагають обґрунтованих пропозицій щодо підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для подальшого розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, зокрема в умовах воєнного стану та у поствоєнний період, важливо окреслити напрями підтримки з боку різноманітних публічних інституцій (вітчизняних і зарубіжних) та вдосконалення законодавства з погляду взаємної узгодженості положень нормативно-правових актів, які регулюють умови діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України “Про сільськогосподарський перепис” дає визначення виробників сільськогосподарської продукції: “сільськогосподарські товаровиробники, фізичні особи (у тому числі домогосподарства, фізичні особи, що здійснюють діяльність, пов’язану з веденням особистого селянського господарства, самозайняті особи у сфері сільського господарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю” [15]. Відповідно до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”, сільськогосподарський товаровиробник – це юридична особа або фізична особа-підприємець, основною діяльністю якої є виробництво сільськогосподарської продукції та її постачання, а сільськогосподарське підприємство – це юридична особа, що є сільськогосподарським товаровиробником [12]. Сучасне сільськогосподарське виробництво за його обсягами представлено, насамперед, великими виробниками сільськогосподарської продукції, зокрема агрохолдингами, а фермерські господарства займають невелику частку. Так, за даними статистичного збірника “Сільське господарство України”, у 2021 р. було зібрано врожай зернових і зернобобових 86010 тис. т, зокрема 14195 тис. т (16,5 %) у фермерських господарствах і 16321 тис. т (19 %) – у господарствах населення [22, с. 76]. З погляду активізації місцевого розвитку важливо поширювати середнє і дрібне підприємництво.

Ефективною моделлю господарської діяльності середніх і дрібних агровиробників є об’єднання їх у сільськогосподарські кооперативи. Тут важливою є роль різноманітних публічних інституцій, якими вважають

широкий спектр вітчизняних і зарубіжних установ та організацій: “...від місцевого самоврядування, органів виконавчої влади до автономних громадянських об’єднань” [1]. Багато з сільськогосподарських кооперативів було створено завдяки підтримці міжнародних публічних інституцій. Прикладами такої підтримки розвитку кооперативів є: проєкт “Розвиток молочного бізнесу в Україні” за фінансової підтримки уряду Канади, розрахований на 7 років (2014–2021 рр.), який був орієнтований на 5000 прямих бенефіціарів – малих і середніх молочних виробників здебільшого у Дніпропетровській, Херсонській, Львівській, Івано-Франківській областях [19]; проєкт Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) “Підтримка аграрного і сільського розвитку”, який надає гранти виробникам сільськогосподарської продукції та сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам та їх об’єднанням [20]. За оцінками експертів, динаміка практичного представлення обслуговуючих кооперативів виражалася до 2018 р. приблизно такими пропорціями: 44 % – багатофункціональні; 28 % – сервісні; 14 % – заготівельно-збутові; 6 % – переробні; 5 % – інші; 3 % – постачальницькі кооперативи, що свідчить про відповідне “представлення економічних інтересів господарських структур у контексті мотивації до створення відповідної категорії кооперативу (багатофункціональний, сервісний, заготівельно-збутовий, переробний тощо)” [21, с. 148].

Таблиця 1

**Кількість сільськогосподарських кооперативів
і фермерських господарств в Україні в 2018–2023 рр.
(станом на 1 січня відповідного року)**

Організаційно-правові форми господарювання	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Фермерські господарства	45035	45654	46929	47803	48868	49567
Сільськогосподарські кооперативи, з них:	2069	2212	2279	2279	2275	2250
– сільськогосподарський виробничий	996	1005	1009	1000	1001	988
– сільськогосподарський обслуговуючий	1073	1207	1270	1279	1274	1262

Інформація про загальну кількість сільськогосподарських кооперативів і фермерських господарств наведена в рубриці “Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання” на сайті Державної служби статистики України [6]. Узагальнена вибрана інфор-

мація наведена в табл. 1. Проте, на думку директора Всеукраїнської громадської організації “Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України” Р. Корінця, з понад 1000 зареєстрованих до 2022 р. (до початку війни) реально функціонували приблизно 300 сільськогосподарських кооперативів [8]. Для порівняння: в Європі діє майже 180 тис. кооперативів, у яких працює понад 4,5 млн осіб, а щорічні продажі становлять майже 1 трлн дол. США [28].

У листопаді 2020 р. набув чинності оновлений Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”, який врегулював основні питання щодо їх утворення та діяльності. Так, відмінено їхній поділ за типами на виробничі та обслуговуючі, а надано право учасникам сільськогосподарського кооперативу самостійно обирати вид його діяльності (виробничий, переробний, заготівельно-збутовий, постачальницький, сервісний, багатофункціональний тощо) і форму діяльності (з метою одержання прибутку чи без такої мети) [17]. До того часу законодавством передбачалося, що можуть діяти сільськогосподарські виробничі кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та кооперативні об’єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Після 2020 р. вони зберігають усі права та обов’язки до моменту їх перереєстрації, але не більше як три роки. Впродовж цих трьох років (до листопада 2023 р.) сільськогосподарські виробничі кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а також кооперативні об’єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів повинні бути перереєстровані, відповідно, у сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об’єднання.

Однією з відмінностей оновленого Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” є відмова від обов’язкової трудової участі членів сільськогосподарського виробничого кооперативу. Так, у пункті 7 ст. 5 передбачено, що статутом сільськогосподарського кооперативу, що здійснює діяльність із метою одержання прибутку, може бути передбачена обов’язкова трудова участь у діяльності сільськогосподарського кооперативу його членів – фізичних осіб. В оновленому Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію” вилучено поняття кооперативних виплат, які часом трактували як заробітну плату, але водночас з них не було відрахувань, зокрема у вигляді внесків на загальнообов’язкове державне соціальне страхування, внесків і податку на доходи фізичних осіб, що зменшувало мотивацію участі в кооперативах і підтримки їх діяльності в територіальних громадах. Раціональнішою стала схема прийняття рішень загальними зборами кооперативу: пунктом 9 ст. 16 цього закону передбачено, що “член сільськогосподарського коопе-

ративу може брати участь у загальних зборах сільськогосподарського кооперативу шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі (заочне голосування)". В оновленому Законі України "Про сільськогосподарську кооперацію" запроваджено поняття "оборот члена сільськогосподарського кооперативу з сільськогосподарським кооперативом"; на думку експертів, воно є "розвиненим варіантом попереднього поняття участі в господарській діяльності кооперативу та безпосередньо впливає на отримані членом кооперативу виплати" [7]. У 2021 р. внесено важливе доповнення до профільного закону, зокрема до ст. 32, що стосується державної підтримки сільськогосподарських кооперативів і сільськогосподарських товаровиробників, що є їх членами: передбачено, що вони мають право на отримання державної підтримки у порядку, встановленому Законом України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою".

Попри певну прогресивність оновленого Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", експерти звертають увагу на його недоліки. Так, вони передбачають проблеми в процесах формування сільськогосподарських кооперативів в Україні через недостатню відповідність інтересам фермерів, оскільки положеннями цього закону порушується загальновизнаний кооперативний принцип: демократичний контроль з боку членів. Зокрема, пункт 13 ст. 16 цього закону надає право кооперативам передбачати у своєму статуті надання членам додаткових голосів пропорційно до їхньої участі у господарській діяльності: "...може бути передбачено, що під час прийняття рішень члени сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського кооперативного об'єднання мають додаткову кількість голосів, пропорційну до їх участі в господарській діяльності такого кооперативу, кооперативного об'єднання (частки кожного з них в обороті з відповідним кооперативом, кооперативним об'єднанням та/або трудової участі в діяльності кооперативу)..." [17]. Натомість така практика наділення членів товариства додатковими привілеями є притаманною комерційним структурам, а не кооперативам. Якраз голосування за принципом "один член – один голос" є важливим принципом кооперації та її перевагою над іншими організаційно-правовими формами господарювання. Інший недолік оновленого Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" стосується участі членів сільськогосподарських кооперативів у розподілі одержаних прибутків. Водночас пункт 3 ст. 17 зазначеного вище закону дає змогу одержаний прибуток відраховувати до "патронажних дивідендів членам кооперативу та дивідендів членам та асоці-

йованим членам кооперативу”, які можуть не мати прямого стосунку до кооперативу. Експерти вважають, що існує “ризик перереєстрації сучасних суб’єктів господарювання в кооперативи з метою одержання бюджетних дотацій (у цьому законі передбачено можливість підтримки кооперативів за рахунок спеціальних державних програм), тоді як кооперативні об’єднання, які їх потребують, можуть бути позбавлені такої підтримки” [5]. Про недоліки окремих положень цього закону ще до його прийняття говорили делегати ювілейного 30-го з’їзду Асоціації фермерів і приватних землевласників України у 2020 р. Було ухвалено звернутися до Президента України щодо неприпустимості прийняття Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, оскільки “його зміст суперечить засадним принципам у світовій практиці обслуговуючої кооперації, призведе до створення псевдокооперативів, у першу чергу агрохолдингами” [25]. Експерти наголошували також на тому, що затягується внесення змін до Податкового кодексу України, необхідних для врегулювання належного функціонування сільськогосподарських кооперативів. Дійсно, лише в лютому 2023 р. включено до порядку денного дев’ятої сесії Верховної Ради України дев’ятого скликання проєкт закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сільськогосподарських кооперативів” [14]. Поки що (станом на момент підготовки статті) в Податковому кодексі відсутні деякі терміни, які передбачені чинним із 2020 р. Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію”. Наприклад, “патронажні дивіденди сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою отримання прибутку” мали б бути включені до переліку так званих пасивних доходів разом із іншими дивідендами. До переліку неприбуткових організацій, що не є платниками податку, мали б бути віднесені в Податковому кодексі сільськогосподарські кооперативи, що діють без мети отримання прибутку, та сільськогосподарські кооперативні об’єднання, що діють без мети отримання прибутку.

Незважаючи на зазначені недоліки законодавства, у виробників сільськогосподарської продукції, зокрема фермерських господарств, які є членами сільськогосподарських кооперативів, є переваги, які підвищують їхню конкурентоспроможність у ринковому середовищі. Новий закон визначає, що члени сільськогосподарського кооперативу можуть вибрати: бути їм прибутковими чи діяти без мети отримання прибутку. Менеджерка тренінгових і гендерних програм Кооперативної Академії С. Буртак зауважила, що законодавець не обмежує видів діяльності кооперативів: вони можуть обслуговувати їх членів чи виробляти щось. У статуті та Правилах внутрішньої господарської діяльності прописують

мету кооперативу, функції, які він буде виконувати для своїх членів. Існують як можливості, які хочуть отримати члени від прибуткового статусу, так і обмеження, які несе неприбутковий статус. Серед умов отримання неприбуткового статусу кооперативу залишається норма надавати лише обслуговуючі послуги, лише його членам; також такий кооператив не набуває права власності на продукцію своїх членів, а діє на умовах доручення. Саме статус неприбуткової організації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів перешкоджав залученню ними фінансових ресурсів. Новий закон знімає ті обмеження: відтепер отриманий прибуток можна використовувати на розширення операційної та інвестиційної діяльності кооперативу; прозорішими стали умови залучення внесків асоційованих членів у прибутковий кооператив [3].

Додаткові можливості, які отримують товаровиробники завдяки участі в сільськогосподарських кооперативах, пов'язані, насамперед, із полегшенням збуту продукції. Попередній досвід показав, що за різкого спаду попиту (наприклад, через карантинні заходи, які були під час пандемії COVID-19, або через так звані блекаути та інші проблеми, зумовлені війною) значна частина агропродовольства зникла, бо не було змоги її належним чином зберігати. Завдяки кооперації стає можливим, наприклад, спільне використання агровиробниками холодильного обладнання, сховищ для виробленої продукції та інших складських споруд. Тобто ще однією перевагою є можливість співфінансування учасниками сільськогосподарських кооперативів процесів зберігання продукції, як от утримання спільним коштом елеватора або сховища фруктів чи овочів з системою контролю мікроклімату в ньому.

Різноманітні публічні інституції можуть сприяти розвитку сільськогосподарської кооперації відповідно до своїх можливостей. Так, експерти пропонують Аграрній біржі передбачити можливості акредитації сільськогосподарських кооперативів за спрощеною системою, а також відтермінувати для них сплату біржових зборів на один рік [5]. Для збереження потенціалу аграрного виробництва в період війни проводиться його переміщення (релокація) у безпечніші регіони. Важлива роль у релокації сільськогосподарських підприємств відводиться центральним органам виконавчої влади та регіональним органам публічного управління. Наприклад, на сайті Департаменту агропромислового розвитку та земельних відносин Донецької обласної державної адміністрації в червні 2022 р. було розміщено спеціальну Google-форму для того, щоб цей орган зміг оцінити масштаби реалізації заходів, необхідних для перенесення бізнесу на більш безпечну територію [4]. Позитивним є досвід допомоги у формуванні та розвитку сільськогосподарських кооперативів з боку дорадчих служб, які можуть діяти як структурний

підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи тощо, у складі яких є щонайменше три дорадники, внесені до відповідного реєстру [16]. Розвиткові системи дорадництва в Україні сприяли як вітчизняні публічні інституції (міністерства, обласні державні адміністрації, громадські організації тощо), так і міжнародні організації [9]. Завдяки міжнародній технічній допомозі сільськогосподарські кооперативи отримують додаткові можливості доступу до матеріальних і фінансових ресурсів. Проєкти міжнародної технічної допомоги орієнтовані на активізацію кооперативного руху як інструменту розвитку підприємництва в сільській місцевості. Результатом такої допомоги є не лише збільшення надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів підприємництва, але й створення нових робочих місць і згуртування людей у територіальних громадах.

В умовах розширення повноважень органів місцевого самоврядування доцільно визначити у територіальній громаді відповідального за консультування та навчання з питань сільськогосподарської кооперації. Це може бути як посадова особа, так і представник іншої публічної інституції (наприклад, громадської організації чи освітнього закладу), який би був посередником між чинними або потенційними членами кооперативів і регіональною дорадчою службою, Українським державним фондом підтримки фермерських господарств, агенцією регіонального розвитку, проєктами технічної підтримки тощо. Навчальні заклади можуть надавати експертно-консультаційні послуги через виконання досліджень науково-педагогічними працівниками і здобувачами освіти, наприклад у межах підготовки випускних кваліфікаційних робіт. Прикладом співпраці громадських організацій, експертів і органів місцевого самоврядування є їх участь у Програмі міжнародної технічної допомоги “EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація малого і середнього підприємництва” у 2021–2022 рр. [18]. Кабінет Міністрів України у вересні 2022 р. вніс зміни щодо надання суб'єктам господарювання допомоги в рамках цієї програми, згідно з якими, зокрема: збільшено від 300 до 350 кількість суб'єктів господарювання, на яких розрахований загальний фонд допомоги; збільшено розмір допомоги одному суб'єктові господарювання від 125 тис. грн до 150 тис. грн [11]. На наступних етапах цієї програми передбачається також проведення серії тренінгів з питань розвитку підприємництва, зокрема сільськогосподарської кооперації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Попри відносно давні традиції вітчизняного розвитку сільськогосподарської кооперації,

зокрема на західних територіях України, впродовж останніх десятиліть вона не досягла рівня, який є в європейських країнах. Окрім настороженого ставлення громадян до кооперативної діяльності, зумовленого десятиліттями радянської системи господарювання, стримувальними чинниками в цій сфері є брак інформації про переваги сільськогосподарської кооперації та недостатній обсяг експертно-консультаційних послуг у цій сфері. Значна частина сільськогосподарських кооперативів утворювалася завдяки реалізації проєктів міжнародної підтримки. Оскільки найбільш наближеними до підприємництва є органи місцевого самоврядування та громадські організації, то саме їхня активність і комунікація з населенням сільських територій можуть сприяти розширенню розвитку сільськогосподарської кооперації. В умовах війни важливо спільно з органами державної влади формувати умови як для релокації аграрного бізнесу, так і для розвитку кооперації, що стане чинником активізації місцевого економічного розвитку. Експертно-консультаційні послуги в сфері розвитку сільськогосподарської кооперації можуть надавати заклади освіти, дорадчі служби, різноманітні громадські організації та інші публічні інституції. Додаткові фінансові та матеріальні ресурси сільськогосподарські кооперативи можуть отримувати завдяки підтримці держави та міжнародних програм і проєктів технічної допомоги.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення і поширення досвіду територіальних громад, в яких були утворені й успішно функціонують сільськогосподарські кооперативи.

Список використаної літератури

1. Безена І. М., Сиченко В. В., Рибкіна С. О. Механізми демократизації публічного управління і кар'єрний розвиток посадовців органів влади: регіональний аспект. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2(25). С. 50–57. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.9>.
2. Варченко О. М., Варченко О. О., Вернюк Н. О. Пріоритетні напрями розвитку кооперації в ланцюгах поставок агропродовольчої продукції. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2022. Вип. 101. Ч. 2. С. 65–78. DOI: 10.32782/2415-8240-2022-101-2-65-78.
3. Гусейнов Ф. Разом до розвитку: чому інвестувати у кооперативи стає надійніше. *Інформагентство Agravery*. 2021. 9 берез. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/razom-do-rozvitku-comuinvestuvati-u-kooperativi-stae-nadijnise>.
4. Додаткові можливості релокації для аграрних підприємств. *Департамент агропромислового розвитку та земельних відносин*. URL: <https://agro.dn.gov.ua/dodatkovi-mozhливosti-relokatsiyi-dlya-agrarnih-pidpriyemstv/>.
5. Жураковська Л. А. Сільськогосподарська кооперація як чинник стимулювання структурних зрушень у сільськогосподарському виробництві в Україні. *НІСД*. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/silskohospodarska-kooperatsiya-yak-chynnyk-stymulyuvannya-strukturnykh>.

6. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpu/ukr/EDRPU_2022/ks_opfg/arh_ks_opfg_22.htm.
7. Коваленко Т. О. Законодавство про сільськогосподарські кооперативи. *Агробізнес сьогодні*. 2021. 24 лют. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/20618-zakonodavstvo-pro-silskohospodarski-kooperatyvy.html>.
8. Кооперативи: об'єднуватися з рівними та розраховувати на себе. *Агро-бізнес*. 2022. 30 серп. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekspertna-dumka/item/25082-kooperatyvy-obiednuvatysia-z-rivnymy-ta-rozrakhovuvaty-na-sebe.html>.
9. Підсумковий звіт “Зміцнення спроможності Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України до аналізу економічної політики та відстоювання інтересів своїх членів, а також клієнтів – дрібних та середніх виробників сільськогосподарської продукції”. НАСДСУ. Київ, 2014. 30 с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KV2Q.pdf.
10. Підтримка бізнесу в умовах війни : практик. реком. для громад. *Клуб Ділових Людей Україна; U-LEAD з Європою*. Київ, 2023. 36 с.
11. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 р. № 523 “Деякі питання надання суб’єктам господарювання допомоги в рамках програми міжнародної технічної допомоги “EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП”” : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1068. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN025896>.
12. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV (в редакції від 27 жовтня 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
13. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>.
14. Про порядок денний дев’ятої сесії Верховної Ради України дев’ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 7 лютого 2023 р. № 2911-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2911-IX#Text>.
15. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23 вересня 2008 р. № 575-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#n10>.
16. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17 червня 2004 р. № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1807-15#Text>.
17. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21 липня 2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#n333>.
18. Програма “EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП” підтримуватиме підприємців під час воєнного стану. URL: <https://eu4business.org.ua/news/the-eu4business-sme-competitiveness-and-internationalisation-programme-will-support-ukrainian-smes/>.
19. Проект “Розвиток молочного бізнесу в Україні”. URL: <https://www.dsk.org.ua/projects/rozvytok-molochnoho-biznesu-v-ukrayini/>.
20. Проект USAID “Підтримка аграрного і сільського розвитку”. URL: <https://organic-platform.org/usaaid-agro/>.
21. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки : монографія / за ред. М. Й. Маліка ; Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”. К. : ННЦ “ІАЕ”, 2019. 374 с.
22. Сільське господарство України – 2021 : стат. зб. К. : Державна служба статистики України, 2022. 220 с.

23. Троян А. Особливості підготовки фахівців з управління зі знаннями кооперативної справи в умовах дистанційного навчання. *НУБіП*. 2020. URL: <https://nubip.edu.ua/node/76483>.

24. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доп. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2018. 396 с.

25. Ухвала XXX звітнього з'їзду Асоціації фермерів та приватних землевласників України від 27 лютого 2020 р. URL: <https://farmer.co.ua/ru/zizdy/item/644-ukhvala-30-ho-iuvileinoho-z-izdu-afzu>.

26. Ярема Л. В. Сільськогосподарські кооперативи: проблеми і перспективи. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 276–281. DOI: 10.32782/2524-0072/2018-19-41.

27. Яців І. Б., Соловей Ю. І. Участь малих виробників сільськогосподарської продукції в інтегрованих структурах : монографія. Львів : Видавництво АТБ “НБК”, 2019. 182 с.

28. EBRD and FAO welcome landmark Ukrainian legislation on agricultural cooperation. *United Nations Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/en/110765-ebrd-and-fao-welcome-landmark-ukrainian-legislation-agricultural-cooperation>.

29. FAO. 2021. *National gender profile of agriculture and rural livelihoods – Ukraine, Revised*. Budapest. 118 p. DOI: 10.4060/cb4501en.

Matviishyn Yevhen Hryhorovych

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Regional and Local Development at Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-9522-4645

e-mail: yevhen.h.matviishyn@lpnu.ua

Harbarynina Vita Yuriivna

Candidate of Sciences in Public Administration, Assistant of the Department of Regional and Local Development at Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0009-0006-2584-4965

e-mail: vita.y.harbarynina@lpnu.ua

DEVELOPMENT SUPPORT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE BY PUBLIC INSTITUTIONS

Problem statement. It is important to encourage entrepreneurial activity in various areas for the development of rural areas. One of the means of boosting local economic development is to promote the formation and development of agricultural cooperatives.

Analysis of recent research and publications. In order to create effective conditions for the development of agricultural cooperatives, scientists and experts suggested the following ways: informational support of the agricultural cooperative movement by the state; easing tax pressure; strengthening cooperation between agricultural cooperatives and higher education institutions; using international experience of cooperation between commodity producers; development of advisory and consulting services in the field of functioning of agricultural cooperatives, etc. Under the conditions of war and in the post-war period, the proposals given by FAO specialists are relevant, in

particular: to include small landowners and cooperatives, especially those located in the affected areas, in sustainable production chains.

In general, a wide range of experts and scientists considered the topic of the activities of agricultural cooperatives in Ukraine. At the same time, the practice of cooperatives functioning in Ukraine and changes in legislation require reasonable proposals to support the development of agricultural cooperation.

Highlighting the previously unsolved parts of the general problem. Opportunities detection for support from various public institutions and improving legislation are important areas of research regarding the further development of agricultural cooperation in Ukraine.

Presentation of the main material. In November 2020, the updated law of Ukraine “On agricultural cooperation” came into force. The new law defines that members of an agricultural cooperative can choose whether to be a profitable organization or to work with no purpose of making a profit. The generated profit can be reinvested in promising business initiatives.

The additional opportunities that producers receive through participation in agricultural cooperatives are primarily related to facilitating the product’s sale. One of the advantages is the possibility of joint financing by participants of agricultural cooperatives of product storage processes.

Various public institutions can contribute to agricultural cooperation development in accordance with their capabilities. Thus, experts suggest that the Agricultural Exchange consider the possibility of accreditation of agricultural cooperatives under a simplified system and provide them with holidays to pay the exchange fee. There is a positive experience of assistance in the formation and development of agricultural cooperatives by advisory services. Agricultural cooperatives receive additional opportunities to access material and financial resources thanks to international technical assistance. The result of such assistance is not only an increase in revenues to local budgets from the operation of business entities but also the creation of new jobs and the unification of people living in territorial communities.

It will be advisable to identify in the territorial community a person, responsible for consulting and training on agricultural cooperation in the context of expanding the powers of local self-government bodies. An example of cooperation between public organizations, experts, and local governments is their participation in the EU4Business International Technical Assistance Program: Competitiveness and Internationalization of Small and Medium-sized Enterprises in 2021–2022. It is also planned to conduct a series of training on the development of entrepreneurship, including agricultural cooperation at the following program stages.

Conclusions and prospects for further research. Since local self-government bodies and public organizations are the closest to entrepreneurship, their activity and communication with the population of rural areas can contribute to the expansion of the development of agricultural cooperation. Expert consulting services in the field of agricultural cooperation development can be provided by educational institutions, advisory services, various public organizations, and other public institutions. Further research should be directed to the dissemination of the territorial communities' experience where agricultural cooperatives are successfully functioning.

Key words: Advisory Service; International Technical Assistance; Local Economic Development; Agriculture; Agricultural Cooperatives.

References

1. Bezena, I. M., Sychenko, V. V., Rybkina, S. O. (2020). Mekhanizmy demokratsyatsii publichnoho upravlinnia i kariernyi rozvytok posadovtsiv orhaniv vlady: rehionalnyi aspekt. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*. No. 2(25). S. 50–57. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.9>.
2. Varchenko, O. M., Varchenko, O. O., Verniuk, N. O. (2022). Priorityetni napriamy rozvytku kooperatsii v lantsiuhakh postavok ahroprodovolchoi produktsii. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho NUS*. Vyp. 101. Ch. 2. S. 65–78. DOI: [10.32782/2415-8240-2022-101-2-65-78](https://doi.org/10.32782/2415-8240-2022-101-2-65-78).
3. Huseinov, F. (2021). Razom do rozvytku: chomu investuvaty u kooperatyvy stae nadiinishe. *Informahentstvo Agravery*. 9 berez. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/razom-do-rozvitku-comu-investuvati-u-kooperativi-stae-nadijnise>.
4. Dodatkovi mozhlyvosti relokatsii dlia ahrarynykh pidpriemstv. Departament ahropromysloвого rozvytku ta zemelnykh vidnosyn. URL: <https://agro.dn.gov.ua/dodatkovi-mozhlyvosti-relokatsiyi-dlya-agrarnih-pidpriemstv/>.
5. Zhurakovska, L. A. (2021). Silskohospodarska kooperatsiia yak chynnyk stymuliuvannia strukturnykh zrushen u silskohospodarskomu vyrobnytstvi v Ukraini. *NISD*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/silskohospodarska-kooperatsiya-yak-chynnyk-stymulyuvannya-strukturnykh>.
6. Kilkist yurydychnykh osib za orhanizatsiino-pravovymy formamy hospodariuvannia / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/ks_opfg/arh_ks_opfg_22.htm.
7. Kovalenko, T. O. (2021). Zakonodavstvo pro silskohospodarski kooperatyvy. Ahrobiznes sohodni. 24 liut. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/20618-zakonodavstvo-pro-silskohospodarski-kooperatyvy.html>.
8. Kooperatyvy: obiednuvatsia z rivnymy ta rozrakhovuvaty na sebe. (2022). *Ahrobiznes*. 30 serpnia. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekspertna-dumka/item/25082-kooperatyvy-obiednuvatsia-z-rivnymy-ta-rozrakhovuvaty-na-sebe.html>.
9. Pidsumkovyi zvit “Zmitsnennia spromozhnosti Natsionalnoi asotsiatsii silskohospodarskykh doradchykh sluzhb Ukrainy do analizu ekonomichnoi polityky ta vidstoiuvannia interesiv svoikh chleniv, a takozh kliientiv – dribnykh ta serednykh vyrobnykiv silskohospodarskoi produktsii”. (2014). *NASDSU*. Kyiv. 30 s. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KV2Q.pdf.
10. Pidtrymka biznesu v umovakh viiny: praktychni rekomendatsii dlia hromad. (2023). *Klub Dilovykh Liudei Ukraina; U-LEAD z Yevropoiu*. Kyiv. 36 s.
11. Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 travnia 2022 r. No. 523 “Deiaki pytannia nadannia subiektam hospodariuvannia dopomohy v ramkakh prohramy mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy “EU4Business: konkurentospromozhnist ta internatsionalizatsiia MSP”” : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 veresnia 2022 r. No. 1068. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN025896>.
12. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 24 chervnia 2004 r. No. 1877-IV (v redaktsii vid 27 zhovtnia 2022 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
13. Pro kooperatsiiu : Zakon Ukrainy vid 10 lypnia 2003 r. No. 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>.
14. Pro poriadok denni deviatoi sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy deviatoho sklykannia : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 7 liutoho 2023 r. No. 2911-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2911-IX#Text>.

15. Pro silskohospodarskyi perepys : Zakon Ukrainy vid 23 veresnia 2008 r. No. 575-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#n10>.
16. Pro silskohospodarsku doradchu diialnist : Zakon Ukrainy vid 17 chervnia 2004 r. No. 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1807-15#Text>.
17. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu : Zakon Ukrainy vid 21 lypnia 2020 r. No. 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#n333>.
18. Prohrama “EU4Business: konkurentospromozhnist ta internatsionalizatsiia MSP” pidtrymuvatyme pidpriiemtsiv pid chas voiennoho stanu. URL: <https://eu4business.org.ua/news/the-eu4business-sme-competitiveness-and-internationalisation-programme-will-support-ukrainian-smes/>.
19. Proekt “Rozvytok molochnoho biznesu v Ukraini”. URL: <https://www.dsk.org.ua/projects/rozvytok-molochnogo-biznesu-v-ukrayini/>.
20. Proiekt USAID “Pidtrymka ahrarynoho i silskoho rozvytku”. URL: <https://organic-platform.org/usaaid-agro/>.
21. Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii ta intehratsiini protsesy v ahrarynomu sektori ekonomiky: monohrafiia. (2019) / za red. M. I. Malika ; Natsionalnyi naukovyi tsentr “Instytut ahrarynoi ekonomiky”. Kyiv : NNTs “IAE”. 374 s.
22. Silske gospodarstvo Ukrainy – 2021: stat. zb. (2022). Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 220 s.
23. Troian, A. (2020). Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv z upravlinnia zi znanniamy kooperatyvnoi spravy v umovakh dystantsiinoho navchannia. *NUBiP*. URL: <https://nubip.edu.ua/node/76483>.
24. Ukrainske suspilstvo: mihratsiinyi vymir : nats. dop. (2018). Kyiv : Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. 396 s.
25. Ukhvala KhKhKh zvitnoho zizdu Asotsiatsii fermeriv ta pryvatnykh zemlevlasnykiv Ukrainy. (2020). 27 liut. URL: <https://farmer.co.ua/ru/zizdy/item/644-ukhvala-30-ho-iuvileinoho-z-izdu-afzu>.
26. Iarema, L. V. (2018). Silskohospodarski kooperatyvy: problemy i perspektyvy. *Ekonomika i suspilstvo*. No. 19. S. 276–281. DOI: 10.32782/2524-0072/2018-19-41.
27. Iatsiv, I. B., Solovei, Yu. I. (2019). Uchast malykh vyrobnykiv silskohospodarskoi produktsii v intehrovanykh strukturakh : monohrafiia. Lviv : Vydavnytstvo ATB “NVK”. 182 s.
28. EBRD and FAO welcome landmark Ukrainian legislation on agricultural cooperation / United Nations Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/110765-ebrd-and-fao-welcome-landmark-ukrainian-legislation-agricultural-cooperation>.
29. FAO. (2021). National gender profile of agriculture and rural livelihoods – Ukraine, Revised. Budapest. 118 p. DOI: 10.4060/cb4501en.